

Інститут психології імені Г.С.Костюка
НАПН України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

Том 11

Психологія особистості. Психологічна допомога особистості

Випуск 8

Частина 1

Київ - 2013

УДК 159.9(05)
ББК 88я5
А 43

ISSN 2072-4772

*Друкується за ухвалою Вченої ради
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 17847-6693ПР від 10.06.2011*

*Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України
з психології (Постанова Президії ВАК України № 1-05-5 від 1.07.2010)*

Головний редактор

Максименко С.Д., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор.

Редакційна колегія:

Чепелєва Н.В., (заступник головного редактора) дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; Моляко В.О., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; Балл Г.О., член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; Боришевський М.Й., член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; Карамушка Л.М., член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; Смутьсон М.Л., член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; Болтівець С.І., доктор психол. наук, професор; Кокун О.М., доктор психол. наук, професор; Швалб Ю.М., доктор психол. наук, професор; Піроженко Т.О., доктор психол. наук, ст. н. с.; Кісарчук З.Г., кандидат психол. наук, ст. н. с.; Папуча М.В., кандидат психол. наук., проф.; Семенова Р.О., кандидат психол. наук, ст. н. с.; Слободяник Н.В., кандидат психол. наук, ст. н. с.; Чена М.-Л.А., канд. психол. наук, ст. н. с.

Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. – Київ, 2013. – Том. 11. – Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. – Вип. 8.

У збірнику наукових праць представлені статті науковців України, в яких висвітлюються теоретико-методологічні та прикладні проблеми психології як інтегрованого напрямку досліджень, що вивчає проблеми розвитку і становлення психіки людини, зокрема, у навчальному процесі та зміни, які відбуваються в клінічних умовах. Окрему проблематику складають роботи, що розкривають психологічні аспекти фахової підготовки психологів.

Збірник адресований викладачам психології вищих навчальних закладів, аспірантам, студентам, працівникам у галузі практичної психології, науковцям психологам, іншим фахівцям, що займаються проблемами психології розвитку.

© Інститут психології імені Г.С. Костюка
НАПН України, 2013

Зміст

<i>Максименко С.Д.</i> РОЗВИТОК ПІДЛІТКА З ТОЧКИ ЗОРУ ГЕНЕТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ.....	3
<i>Авер'янова А.В.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ У РАННІЙ ЮНОСТІ.....	12
<i>Александров Д.О.</i> ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ОСНОВНИХ ВИДІВ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКА ОВС	19
<i>Александрова О.Г.</i> ОСОБЛИВОСТІ УЯВЛЕНЬ ДІВЧАТ СТУДЕНТСЬКОГО ВІКУ ПРО ШЛЮБ.....	27
<i>Алєшичева А.В.</i> ПРЕДСТАВЛЕНИЕ О СИСТЕМООБРАЗУЮЩИХ КАТЕГОРИЯХ ПСИХИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ ЛИЧНОСТИ СПОРТСМЕНОВ.....	35
<i>Андреева Я.Ф.</i> ДІАЛОГ В ПРОСТОРІ ОСВІТИ.....	47
<i>Андрушко Я.С.</i> ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ВІДМІННОСТЕЙ КАТЕГОРІЙ «ПСИХОЛОГІЧНИ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ», «КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ» ТА «АВТОМАТИЗМИ».....	53
<i>Аушева О.С.</i> РЕЛІГІЙНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН.....	60
<i>Бабатіна С.І.</i> ФАКТОРНА СТРУКТУРА РЕГУЛЯТИВНО-ТЕМПОРАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ОСОБИСТОСТІ.....	65
<i>Базилівська Ю.О.</i> ВПЛИВ ДИТЯЧО – БАТЬКІВСЬКИХ СТОСУНКІВ НА ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОСЕКСУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ.....	73
<i>Балюта В.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ	78
<i>Барчі Б. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА КЛІЄНТАМ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ НА ОБЛІКУ В ЦЕНТРИ ЗАЙНЯТОСТІ	85
<i>Бачурін І.О.</i> ВПЛИВ КОНТЕКСТНИХ ЕФЕКТИВ НА СПРИЙМАННЯ ТА ЕМОЦІЙНУ ОЦІНКУ ГЛЯДАЧЕМ ВІДЕО-НОВИН	95
<i>Белоус О.В.</i> СТАНОВЛЕНИЕ СУБЪЕКТНОСТИ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ	100
<i>Брющова І.Л.</i> ТЕОРЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ОСОБИСТІСНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ	108
<i>Бідюк І.А.</i> ПРОФЕСІЙНИЙ ОБРАЗ ОСОБИСТОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ).....	116
<i>Білоус О.В.</i> ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ АКАДЕМІЧНОЇ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ	122

Барчі Беата Василівна

Мукачівський державний університет, м. Мукачево, Закарпаття

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА КЛІЄНТАМ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ НА ОБЛІКУ В ЦЕНТРИ ЗАЙНЯТОСТІ

У статті йдеться про надання психологічної допомоги, клієнтам центрів зайнятості. Розкрито основні напрями та форми роботи з різними категоріями безробітних щодо їх трудоулаштування (перепрофілювання, навчання, вибір другої професії, планування професійної кар'єри т. ін.). Визначено мотиви готовності безробітних до прийняття рішень у ситуації вибору професії.

Ключові слова: психологічна допомога, клієнти центрів зайнятості, види та форми роботи, вибір професії.

В статье идет речь о предоставлении психологической помощи клиентам центров занятости. Раскрыты основные направления и формы работы с различными категориями безработных по их трудоустройству (перепрофилирование, обучение, выбор второй профессии, планирование профессиональной карьеры т.д.). Определены мотивы готовности безработных к принятию решений в ситуации выбора профессии.

Ключевые слова: психологическая помощь, клиенты центров занятости, виды и формы работы, выбор профессии.

The article deals with the provision of psychological support to clients employment centers. Reveals the types and forms of work with different groups of unemployed on their workin (conversion, training, selection of second profession professional career planning, etc.). The levels of willingness of the unemployed to make decisions in situations of occupational choice.

Keywords: psychological help clients employment centers, types and forms of work, career choices.

Актуальність. Якісна зміна вимог до людини, що відбувається останнім часом у суспільстві, висуває перед центрами зайнятості завдання максимального розкриття в людині діяльнісного та індивідуального творчого потенціалу.

Нині спостерігається чимало суб'єктивних і об'єктивних чинників, які пов'язані із погіршенням економічної обстановки в країні, прожитковим рівнем життя, збільшенням розшарування суспільства за рівнем доходів; практично порушені зв'язки між професійною школою і трудовою сферою, внаслідок чого зростають показники професійної міграції та безробіття. За таких соціально-економічних трансформацій відбуваються зміни у психології людей: змінилась система особистісних цінностей і оцінок, а з нею – відчуття власної гідності, впевненості у завтрашньому дні; вибір професії став серйозною життєвою проблемою. Як пише Ю. Забродіна, спостерігається розбіжність інтересів (домагань) і реалій професійного вибору, зростає неузгодженість оцінок у дорослих і молоді. І, як результат, суттєво зростає складність і важкість життєвих ситуацій особистості [1].

Мета статті – розкрити психологічні чинники надання допомоги клієнтам, які перебувають на обліку в центрі зайнятості, показати основні напрямки, види та форми роботи в ситуаціях вибору другої професії.

Постійно діючою системою допомоги населенню у виборі професії, одержанні спеціальності і працевлаштуванню, узгодженню інтересів і можливостей людини з потребами суспільства виступають центри зайнятості.

Клієнти центру зайнятості характеризуються комплексом індивідуально-психологічних особливостей, до яких залічують: психоемоційний стан і динаміку емоційних переживань; структуру ціннісних орієнтацій і мотивації особистості; особливості системи стосунків до різних аспектів ситуації зайнятості; риси особистості; особливості поведінки людини у кризових станах.

Варто зазначити, що на сучасному етапі розвитку суспільства до основних мотивів повторного вибору професії належать: можливість бути затребуваним на ринку праці, відповідність професії інтересам і схильностям, перспективи професійного зростання, матеріальна забезпеченість, незадоволеність собою або своїм професійним статусом.

При повторному виборі професії у дорослих проявляються специфічні особливості, пов'язані з соціальною ситуацією та певними мотивами вибору, які відрізняють їх від інших соціальних груп. А саме, до внутрішніх (психологічних) факторів професійного самовизначення, що впливають на успішність/неуспішність повторного вибору професії залічують: вольові якості (наполегливість у досягненні мети, асертивність (віру в собі), рішучість, самостійність), мотиваційно-ціннісні (спрямованість особистості, мотивація досягнення, цінності-цілі) та професійні (професійні інтереси та особистий професійний план).

Науковці зауважують, що за таких умов найбільш ефективним є професійне консультування (психологічна допомога, спрямована на узгодження індивідуальних професійних можливостей і потреб клієнта з інтересами організації або ринку праці, в результаті якого відбувається професійне самовизначення клієнта, вдосконалюється його професійний план, вносяться продуктивні зміни в його професійну діяльність і поведінку) [3].

Утім, динаміка мотиваційно-потребової сфери відбувається не лише під впливом факторів, залежних від суб'єкта, а й через низку незалежних від них:

- вимоги соціального середовища;
- засвоєння іншої вікової субкультури;
- фактори організаційного розвитку;
- професійні традиції розвитку кар'єри тощо [3].

Вплив цих та інших факторів приводе до того, що одні мотиви і цінності знецінюються, а інші приймають особистісний сенс. Зокрема, з ростом професіоналізму для працівника може стати менш значимою зовнішня оцінка якості рішення ним професійних завдань, але при цьому значно зростає значення професійної самокритичності, посилюється орієнтація на самооцінку, на задоволеність результатами власної праці. Такі зміни вносять певні корекції в операційно-технічну сферу клієнта.

Отже, психологічна допомога дорослим при виборі або повторному виборі професії, плануванні професійної кар'єри в мінливих соціально-

економічних умовах повинна відбуватися в контексті особистісно-діяльнісного підходу, який дозволяє розглядати процес змін у людині через її індивідуально-психологічні особливості, професійні знання, вміння і навички, життєвий досвід.

Висока динамічність економічної ситуації і її нестабільність змушують фахівця бути постійно готовим до зміни робочого місця, організації, професії, спеціальності, а за необхідності цілеспрямовано шукати роботу, психологічно й економічно виживати в ситуації вимушеного безробіття. Тому сучасне професійне консультування повинно бути пов'язано з орієнтацією людини на підвищення її конкурентоспроможності на ринку праці і в організації, на формування готовності до постійного професійного зростання і змін [3].

Демонструє схильність до подібних міркувань і Є. Клімов. На думку вченого профконсультаційна робота повинна містити поступове формування в особистості внутрішньої готовності до свідомої і самостійної побудови, корекції та реалізації перспектив свого розвитку (професійного, життєвого та особистісного), готовності розглядати себе розвиваючою в часі й самостійно знаходити особистісно значимі сенси у конкретній професійній діяльності [5].

Якщо професійне консультування, пише М. Пряжніков, виконує такі завдання, як: 1) інформаційно-довідникове, просвітницьке; 2) діагностично-корекційне; 3) морально-емоційну підтримку, формування оптимістичного ставлення до свого професійного майбутнього; 4) конкретний вибір, прийняття рішення (або готовність зробити серію виборів, з яких складається професійна і життєва перспектива), то це позначається на прийнятті рішення і плануванні клієнтом центру зайнятості власного професійного життя [8].

Сучасні умови життя суспільства вимагають постійної готовності і вміння приймати рішення при виборі професії і місця роботи, зміни стратегії професійної адаптації на стратегію професійного розвитку. Це залишається актуальним і у випадках вибору відносно стабільних професій, оскільки в нашій країні все більш широко застосовуються колективні форми праці, коли стає необхідним володіння декількома спеціальностями, щоб бути готовим до надання кваліфікованої допомоги тощо.

Іншим ефективним засобом для вирішення проблем при виборі професії і плануванні професійної кар'єри є соціально-психологічний тренінг [1; 6; 7 та ін.]. Допомога надходить не від фахівця, а від учасників групового процесу. Під час тренінгу більшість труднощів особистісного й професійного самовизначення, внутрішньособистісні проблеми і проблеми спілкування вирішуються учасниками як би самостійно і незалежно від психолога, який організовує цей процес. Ефективність його поведіння залежить від майстерності ведучого, який вміє створювати умови для психотерапевтичної взаємодії і, залишається непоміченим диригентом [6].

Під соціально-психологічним тренінгом розуміють сукупність групових методів формування умінь і навиків самопізнання, спілкування і взаємодії людей у групі. Базовими засобами соціально-психологічного тренінгу є: групова дискусія і рольова гра в різних їх модифікаціях і поєднаннях. Отже, соціально-психологічний тренінг – це форма спеціально організованого спілку-

вання, психологічний вплив якого заснований на активних методах групової роботи.

Відмінною особливістю соціально-психологічного тренінгу є збереження низки принципів групової роботи: наявність більш-менш постійної групи, періодичність зустрічей або робота безперервно впродовж двох-п'яти днів; визначена просторова організація; акцент на взаєминах між учасниками групи, які розвиваються і аналізуються в ситуації «тут і тепер»; об'єктивація суб'єктивних почуттів і емоцій учасників групи відносно один одного і того, що відбувається у групі, вербалізована рефлексія; атмосфера розкнутості і свободи спілкування між учасниками, клімат психологічної безпеки [1]. Але для кожної групи повинна готуватися своя програма, змістові і формальні аспекти якої залежать від цілої низки факторів: ситуації в країні, конкретних подій, що відбулися останнім часом у даному місті і в даній установі, особистісних особливостей учасників групи, конкретних запитів і виявлених психологічних проблем, віку тощо [7].

Слід зазначити, що тренінгові програми і спецкурси з вибору професії і планування професійної кар'єри, які себе добре зарекомендували: програма занять з професійної орієнтації (А. Чернявська), практичний курс «В пошуках свого покликання», «Тренінг професійного самовизначення» (Л. Мітіна), програма «Умови вибору професії», «Типові помилки при виборі професії», «Як обирати професію» (Н. Самоукіна) та ін., розраховані на роботу зі старшокласниками.

Щодо програм, розрахованих на молодь і дорослих, які перебувають на обліку в центрах зайнятості, то досить гарно себе зарекомендували такі програми, як: «Новий старт», «Технологічна сесія», «Самопрезентація» тощо.

Для дорослої людини, яка має певний життєвий і професійний досвід, застосування соціально-психологічного тренінгу є ефективним оскільки, поперше, дозволяє «охопити» одночасно більше людей, яким потрібна психологічна допомога, а, по-друге, максимально активізує учасників у процесі набуття ними необхідних знань, умінь і навиків.

Щодо психологічної допомоги іншій категорії клієнтів центру зайнятості – безробітним, які тривалий час перебувають в ситуації втрати роботи, отримали статус безробітного, зауважимо наступне. Незважаючи на чималий інтерес науковців до цієї проблематики та розробку практичних рекомендацій для фахівців центрів зайнятості з питань надання психологічної допомоги даній категорії своїх клієнтів, вона й по нині є актуальною. На нашу думку, це зумовлено, передусім, тим, що досить швидко змінюються умови й форми зайнятості на ринку праці (першими зазнають їх дію менш захищені працівники, низько конкурентна робоча сила), а також тим, що «проживання» ситуації втрати роботи та її подолання відбувається по-різному і залежить від внутрішніх детермінант, що зумовлюють ці процеси.

Важливим чинником, необхідним безробітним для активної життєдіяльності у конкретній ситуації, є адаптована психологічна активність. Оскільки хронічне безробіття є крайньою формою соціальної дезадаптації особистості, то першочерговим завданням центрів зайнятості є виведення «хронічного»

безробітного із дезадаптованого стану. Необхідно допомогти безробітному сформулювати адекватні цілі та шляхи їх досягнення. Це, в свою чергу, поряд із ефективною професійною перепідготовкою вимагає пошуку шляхів формування у хронічного безробітного елементів ефективної саморегуляції.

Не менш важливим завданням для працівників центрів зайнятості є переорієнтація безробітних на новий вид діяльності, наприклад, самозайнятість і робота вдома. Необхідно змінити рівень домагань безробітних, допомогти їм усвідомити один із основних принципів, який діє сьогодні на ринку праці, – умови диктує ринок і їх необхідно приймати. Для того, щоб зменшити психологічні труднощі зміни професії, слід враховувати як найбільшу відповідність новій професії психологічним властивостям особистості, так і її подібність із попередньою діяльністю (максимально враховувати рівень освіти, соціальні орієнтації, основну спрямованість особистості, соціально-психологічні та інші особливості безробітного як особливої соціально-демографічної групи, що має свій соціальний статус у суспільстві).

Одним із видів психологічної допомоги безробітним є *психологічний супровід*, основним завданням якого є:

1) професійно-психологічний відбір професії, що висуває підвищені вимоги до здібностей того, хто навчається;

2) психодіагностика з метою виявлення осіб із проявами синдрому соціально-психологічної дезадаптації. Тобто діагностика характерологічних особливостей безробітного, рівня його психоемоційної напруги, особливостей мотиваційно-потребової структури;

3) визначення засобів з нейтралізації синдрому соціально-психологічної дезадаптації. Це курс занять з питань поведінки на ринку праці (пошук роботи, психологічні особливості спілкування з роботодавцем, адаптація до нового робочого місця та ін.) і навчання методам самопрограмування (розвиток навичок впевненої поведінки, пошукової активності).

Отже, технологія психологічної підтримки безробітних передбачає дотримання низки послідовних етапів:

– раціональний розподіл безробітних за професіями відповідно до процесу навчання або переучування;

– після зарахування у групу клієнт повинен пройти психодіагностичне обстеження на предмет визначення рівня соціально-психологічної дезадаптації та проведення співбесіди або індивідуальної психокорекційної роботи;

– відвідування всіма безробітними курсу занять з нейтралізації синдрому соціально-психологічної дезадаптації. На цьому етапі вирішуються проблеми активізації особистості безробітного за рахунок використання його внутрішніх резервів, навчання його ефективним навичкам міжособистісного спілкування, саморегуляції та самопрограмування (тобто відбувається загальне підвищення рівня адаптивності безробітного).

Як правило, психодіагностичне обстеження на предмет визначення рівня соціально-психологічної дезадаптації відбувається у такий спосіб. Спочатку за допомогою анкети з'ясовуються соціально-демографічні дані (ПІБ, вік, стаж безробіття, освіта, сімейний стан, наявність дітей).

Наступним кроком є оцінка психічного стану безробітного, яка надається за результатами методик: Шкала самооцінки Спілбергера (спрямована на визначення особистісної і реактивної тривожності та є суб'єктивною оцінкою психічного стану безробітного); Шкала соціальної адаптації (визначається об'єктивна оцінка психічного стану безробітного на основі аналізу подій, що відбулися з ним за останні 12 місяців, тобто визначається наявність або відсутність у нього стресу).

Потім виявляються психологічні якості та властивості особистості безробітного: опитувальник Айзенка (визначаються особливості нервової системи та тип темпераменту безробітного); опитувальник Леонгарда (виявляються акцентуації характеру у безробітного; підраховується показник активності-пасивності як різновид показників гіпертиpii і дистимії); методика МІС (визначення особливостей самоставлення безробітного).

Останнім кроком є виявлення особливостей потребово-ціннісної сфери безробітного, яке відбувається за допомогою: анкети потреб (спрямована на визначення ступеня задоволеності таких груп потреб безробітного як професійні потреби, потреби у спілкуванні, сімейні потреби, потреби у самореалізації, матеріальні потреби); методика Рокіча (виявлення ціннісних орієнтацій безробітного, визначення стратегії і тактики його поведінки).

Соціально-психологічні особливості особистості, які визначають ймовірність її конструктивного виходу із ситуації безробіття: прагнення до самоактуалізації; позитивна Я-концепція; позитивна життєва стратегія; мотивація аффіліація, здатність до особистісного росту; високий ступінь особистої рефлексії, розвинутий суб'єктивний контроль; креативність, високий ступінь асертивності (довіри до себе і світу).

На думку М. Дмитрієвої, факторами, що забезпечують активний, конструктивний стиль поведінки в ситуації втрати роботи, виступають: більш високий рівень осмисленості життя, здатність жити теперішнім, вираженість тенденції до особистісного зростання, здатність приймати відповідальність на себе, гнучкість особистості в реалізації своїх цінностей у поведінці, у взаємодії з оточуючими людьми, здатність швидко й адекватно реагувати на ситуацію, яка змінюється, схильність сприймати природу людини в цілому як позитивну.

Щодо факторів, які забезпечують неконструктивний стиль поведінки в ситуації втрати роботи, то це: невміння жити теперішнім, концентрація на собі, менш осмислене існування; декларована на словах, але не маюча свого підтвердження на практиці, потреба у досягненні, виразність творчої спрямованості, незалежність цінностей і поведінки особистості від впливу ззовні.

Психологічна підтримка особистості, яка отримала статус безробітного, містить конкретизацію проблем внутрішньо особистісного конфлікту; розвиток індивідуальної системи самоменеджменту і психологічної самопідтримки, оптимізацію взаємодії людина-світ.

Програма психологічної допомоги особистості, із статусом безробітного, містить наступні структурні блоки: *мотиваційному* — як підвищення активності людини, актуалізація потреб в роботі, в самопізнанні і саморозвитку; *фасилітація* соціогенних потреб, стимулювання мотивів росту; *мотиваційно* —

особистісному – розвиток саморефлексії, системи способів конструктивної взаємодії з ситуаціями індивідуального досвіду, формування особистісних характеристик, які сприяють оптимальній взаємодії людина-світ; *когнітивному* – як підвищення самооцінки, корекція уявлень людини про себе; *емоційному* – як корекція існуючого стану клієнта і формування вмій саморегуляції; *поведінковому* – як формування ефективних вмій та навичок поведінки на ринку праці, відпрацювання тезаурусу поведінкових реакцій, які забезпечують ефективну взаємодію особистості, яка втратила роботу, із самим собою, навколишнім середовищем і оточуючими. У відповідності з таким підходом основними завданнями профорієнтаційної допомоги безробітним, які довго перебувають на обліку в службі зайнятості, є: «корекція психічного стану безробітних – зняття емоційної напруги для забезпечення ефективності профконсультації»; соціально-психологічна адаптація громадян (переоцінка життєвої ситуації і формування в них позитивної життєвої перспективи); підвищення рівня самоактуалізації (а саме: сприяння максимальній реалізації всіх можливостей людини, сприяння адекватному сприйняттю оточуючих, світу і свого місця в ньому; розвитку емоційної сфери і духовного життя підвищення рівня психічного здоров'я людини); навчання умінням та навичкам ефективної поведінки на ринку праці.

В реалізації допомоги таким безробітним достатню увагу серед існуючих форм профорієнтаційної роботи необхідно приділити саме професійній психологічній консультації, головною метою якої стає:

- надання особистості необхідної допомоги у формуванні відповідної мотивації;
- складання конкретної стратегії діяльності щодо повернення на роботу;
- врахування індивідуально-психологічних характеристик, особливостей життєвої ситуації, досвіду роботи, освіти, професійних вмій та навичок, особливостей стану здоров'я, стану ринку праці, вимог роботодавця.

Програма психологічної підтримки особистості, яка отримала статус безробітного, спрямована на актуалізацію мотивації особистісного росту і новина мати адресній, системний, фасилітативний характер.

Стратегії поведінки безробітних залежно від критерію активності-пасивності, соціального статусу, каналів пошуку роботи. За критерієм активності-пасивності стратегія поведінки безробітного може бути такою:

- активні стратегії реалізують безробітні, для яких характерний конструктивно-інноваційний пошук роботи,
- пасивні стратегії демонструють ті, хто займає позицію очікування роботи.

За критерієм соціального статусу визначають стратегії зайнятих і безробітних. Перші – зацікавлені у пошуку найбільш значимих, а другі – шукають будь-яку роботу.

За критерієм пошуку роботи – самостійний (засоби масової інформації, Інтернет, відділ кадрів установ, організацій та ін.) і пошук роботи із залученням допомоги для працевлаштування (особисті зв'язки, служба зайнятості населення, приватні кадрові агенції тощо).

Психологічне професійне консультування як професійна діяльність психолога, спрямована на індивідуальне інтрапсихічне узгодження професійних інтересів і схильностей безробітного, його професійних здібностей; особистісних і інтелектуальних можливостей виконувати ту або іншу роботу; його уявлень про потреби ринку праці, підтримку дій з відновлення статусу зайнятості психологічними засобами.

Цілями психологічного профконсультування безробітних є: профорієнтація, профвідбір і психологічна підтримка. Засобами досягнення цих цілей виступають: професійне інформування, професійна консультація, психологічна профдіагностика і психологічна корекція, а формами – індивідуальне і групове профконсультування.

Методичними принципами системи психологічного профконсультування безробітних є: 1) позитивний підхід і центрованість на вирішення; 2) використання позитивного підкріплення; 3) унікальність випадку; 4) принцип утилізації; 5) принцип економічності; 6) орієнтація на майбутнє; 7) принцип співпраці; 8) екоцентризм; 9) презумпція професійної придатності; 10) орієнтація на групи професій; 11) пріоритетне врахування загальних здібностей; 12) уніфікованість методів діагностики.

Безробітні характеризуються значною неоднорідністю переживань професійної кризи зайнятості. Більша половина безробітних відчуває несприятливі емоційні стани різного ступеня важкості.

Модель «американська горка» в цілому вірно описує динаміку емоційного стану безробітних. Однак прояв цієї моделі на рівні конкретного індивіда опосередковується такими факторами, як соціально-економічний стан, тривалість безробіття, вікові особливості, особливості системи ставлення до ситуації безробіття.

Емоційний процес є одним із рівнів психічного відображення залучених до репрезентації професійної кризи зайнятості. Його особливості можуть бути корелятом суб'єктивної значимості кризи, індексувати рівень дезадаптації особистості і опосередковано вказувати на ймовірний напрямок вирішення кризи зайнятості.

Оціночна і спонукальна функції емоцій, що переживаються у кризі зайнятості, можуть приводити індивіда до необхідності переоцінки свого стану в оточуючій дійсності; напрямків майбутньої діяльності; смислів і цінностей професійного життя.

Негарантованість трудової зайнятості приводе до того, що праця в цілому стала «інструментальною» цінністю: як спосіб кар'єрного росту для «успішних» на ринку праці і як джерело засобів для існування для більшості найманих працівників і безробітних. У структурі трудових цінностей змістові сторони праці займають периферійне положення.

Частина суб'єктів праці вирішує загальну ситуацію «життєвих труднощів», зумовлених лібералізацією стосунків у сфері праці, шляхом підвищення суб'єктивної значимості таких цінностей як робота, кар'єра, і зосереджують свої зусилля на професійному просуванні. При цьому цінності дома і сім'ї опиняються значно меншими, ніж цінність роботи (для групи «успішних» на

ринку праці – підприємці, самозайняті, кваліфіковані фахівці, затребувані на ринку праці.

По мірі зниження «успішності» на ринку праці на перше місце в структурі ціннісних орієнтацій зайнятих індивідів є цінності сім'ї, заробітку і гарантій зайнятості (наймані працівники, які віднесені до групи «адаптованих» до умов ліберального ринку праці. Трудова мотивація у більшості працівників цієї групи зводиться до бажання отримати невелику, але гарантовану зарплатню при низькій інтенсивності і будь-якій якості праці.

Індивіди, які втратили роботу, впродовж трьох-чотирьох місяців втрачають мотивацію до відновлення трудового статусу зайнятості, мають тенденцію до суб'єктивного прийняття статусу економічної неактивності.

Структура свідомості безробітних – в ціннісно-мотиваційній структурі особистості безробітного є відданість сім'ї, сімейним цінностям. Більшість безробітних характеризуються втратою інтересів і захоплень, подавленністю, пасивністю, що різко відрізняє їх від групи зайнятих.

Індивідуальна структура ціннісних орієнтацій і мотивації може стати прогнотозованим критерієм характеру вирішення професійної кризи зайнятості.

Система ставлення безробітних до різних аспектів кризи зайнятості характеризується переважно залежною від зовнішніх умов і суб'єктивною локалізацією відповідальності за безробіття і працевлаштування на зовнішні обставини та інших людей. Для безробітних характерна екстрапунітивна реакція, де провідними є почуття образи і обману, а недолік власної активності, відчутність досвіду, невміння скласти сприятливе враження на роботодавця ігноруються.

Незважаючи на те, що найбільш актуальною у безробітних є матеріальна потреба, робота не сприймається ними як основний спосіб задоволення цих потреб. Для переважної більшості безробітних робота потрібна для задоволення потреб у самоактуалізації, що виявляється у інтересах, успіху, суспільної користі, смислу.

Уявлення безробітних про можливості працевлаштування адекватні ринкової ситуації. По-перше, із підвищенням власної активності, по-друге, з перенавчанням і підвищенням кваліфікації. Однак дії більшості безробітних щодо пошуку роботи характеризуються прагненням витратити мінімальні зусилля, що виявляються в обмеженні способів пошуку лише читанням об'яв і зверненням до знайомих.

Система відношення безробітних до кризи зайнятості є стійким утворенням і пов'язана з індивідуальними особливостями.

Особливості системи відношення безробітних можуть приводити до емоційно-особистісної дезадаптації безробітних; ускладнень у процесі пошуку роботи і працевлаштування.

Соціальна адаптація безробітних спрямована на задоволення потреб людини, визнаної безробітною, в отриманні навичок: активного, самостійного пошуку роботи, складання резюме; проведення ділової бесіди з роботодавцем, самопрезентації; подоланні наслідків тривалого безробіття, підвищенні мотивації до праці; самокореляції і скорочення періоду пошуку роботи. Важливим

елементом цього процесу є узгодженість самооцінок, зазіхань і можливостей суб'єкта з реаліями соціального середовища. Ця узгодженість містить у собі: *реальний рівень процесу* – стан середовища і соціального суб'єкта на даний момент часу; *потенційний рівень* – можливості, тенденції, закономірності розвитку соціального середовища та соціального суб'єкта.

Такі програми для безробітних спрямовані на підвищення конкурентоспроможності на ринку праці через оволодіння системою базових знань, вмінь і навичок пошуку роботи, таких як: знання різних способів і методів пошуку роботи; вміння складати індивідуальний план пошуку роботи; навички написання резюме і автобіографії; вміння вести ефективні телефонні переговори з роботодавцями; навички ведення ділових переговорів; знання основних правил підготовки і проходження співбесіди з роботодавцем; вміння грамотно складати професійне портфоліо, есе; знання правил адаптації в новому трудовому колективі;

Сприяння самозайнятості безробітних може бути у формі: інформування про можливість відкриття власної справи (семінари, збори); тестування на наявність здібностей до підприємництва і консультації з різних аспектів організації і ведення бізнесу; навчання основам підприємницької діяльності і професійне для відкриття власної справи; фінансова допомога.

Стійка залежність між стажем безробітного і ступенем прояву ним ініціативи, особистої активності та зацікавленості у пошуку роботи, причому ця залежність має зворотній порядок: чим більше період перебування без роботи, тим менше бажання її знайти.

Крім того, існує низка чинників, як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру, які суттєво впливають на ступінь активності безробітного при пошуку ним роботи. По-перше, це залежність між активністю у пошуку роботи і впевненістю у кінцевому успіху цього пошуку. По-друге – емоційний контекст працевлаштування.

Страх втрати роботи може зумовлюватися економічними причинами: допомога по безробіттю нижче прожиткового мінімуму; служби зайнятості займаються переважно реєстрацією, не надаючи дієвої допомоги у працевлаштуванні. Психологічні й ментальні причини: у свідомості людей робота це основа стабільності (безробіття як символ життєвого провала). Безробіття це катастрофічне падіння власного статусу серед оточуючих і у власних очах.

Враховуючи сказане вище, можна констатувати, що основними напрямками *психологічна підтримка безробітних є індивідуальні та групові консультації, тренінги, навчаючі та корекційні програми* з надання психологічної допомоги безробітним. Наведені напрями психологічної допомоги спрямовані на часткове вирішення або зниження актуальності психологічних проблем, що перешкоджають професійній і соціальній самореалізації, на зняття емоційної напруги, на підвищення мотивації безробітного до праці, активізацію позиції з пошуку роботи і працевлаштування, скорочення строку пошуку роботи і працевлаштування, підвищення адаптації до умов, реалізацію професійної кар'єри шляхом оптимізації психологічного стану.

Література

1. Забродин Ю.М. Психология личности и управление человеческими ресурсами. – М.: Финстатинформ, 2002. – 360 с.
2. Залученова Е.А., Зарецкий В.К., Ненашева Л.А., Холмогорова А.Б. Методы психолого-педагогической поддержки жизненного и профессионального самоопределения. – М., 1995.
3. Исмагилова Ф. С. Профессиональное консультирование : Учеб. пос. / Файруза Салихджановна Исмагилова. – Екатеринбург : Изд-во Уральского гос. ун-та им. А. М. Горького, 2011. – 257 с.
4. Каррье Р., Фельдман Д. Как справиться с потерей работы. – М., 1995.
5. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения : Учеб. пос. / Евгений Александрович Климов. – М.: Академия, 2007. – 302 с.
6. Макалкина Л.Е. Влияние групповой работы на изменение установок безработных граждан // ПрофорIENTATION и психологическая поддержка безработных граждан и незанятого населения. – М., 2000. – С. 161-166.
7. Мілютіна К. Л. Методи підвищення адаптивності безробітних / К. Л. Мілютіна // Актуальні проблеми психології. – Т. X. – Ч. 1. – 2008. – С.176-183.
8. Пряжникова Е.Ю., Пряжников Н.С. ПрофорIENTATION: Учеб. пос. / Николай Сергеевич Пряжников, Елена Юрьевна Пряжникова. – М.: Академия, 2008. – 380 с.

УДК 159.9:316.6

Бачурін І.О.

студент I курсу магістратури факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЭФЕКТ ВПЛИВ КОНТЕКСТНИХ ЭФЕКТІВ НА СПРИЙМАННЯ ТА ЭМОЦІЙНУ ОЦІНКУ ГЛЯДАЧЕМ ВІДЕО-НОВИН

У статті розкрито особливості впливу контекстних ефектів на сприймання відео-новин, наведено приклад дослідження впливу контекстних ефектів на оцінку блоку нової інформації, що сприймається глядачем. Досліджено вплив ефекту емоційного несприйняття, якому протиставляється ефект контрасту.

Ключові слова: оцінка інформації, відео-новини, ефект контрасту, ефект емоційного несприйняття.

В статтє описанє особенности влияния контекстных эффектов на восприятие видео-новостей, приведен пример исследования воздействия контекстных эффектов на оценку блока новой информации воспринимаемой зрителем. Исследовано влияние эффекта эмоционального невосприятия, которому противопоставляется эффект контраста.